

մեծ կոհակ մի ձեռնաղ ճիշդ այն ատեն, երբ մենք ստիպուած էինք մեր գետեղերէն անպատճառ դիմացն անցնել: Մեր նաւակը գետին մէջ տեղն էր անցեր, երբ այն այլեւք գլորելով զգրդմամբ մօտեցաւ մեզ: Անիմարթ մի շափեցի կոհակին եւ մեր նաւակին մեծ ուժ իւնին, եւ առաւելութիւնք մեր կողմը գտնելով՝ անհոգ եղայ, բայց յանկարծ իմ նստած կողմանս վրայ մեծ հարուած մի զգայի եւ տեսայ որ ալիքի մասերն զիլուտ վրայի անձրեւի կամ ինքնուրէն էին խառնուել: Հիմարթ ինչն արեւոյ նաւակին մէջ, մէկ վայրկեան ետքն, երբ աչքես բացի՝ որ այդ միջոցին մերենաբար զոյցուեր էին — ահա կոհակաց փշաւներն, որ ձեռք բռնած հովանոցի շէջնապատէն յորձանքի նման վար կը հեղուր: Նաւակը լցուեր էր ջրով. իսկայն վրայ թափուեցան երկու նաւակաբ, որոնք կարճ միջոցի մէջ իրենց փայտէ շերտիներէն մեր անվարձ անկողնի հիւրն նաւակէն գուրս հանեցին: Միւս կողմէն անձրեւն ալ զոգցեալ օրինակ առնելով ճարսխէն, հետագէտն կ'առելընէր իւր շափն: Այլ զօրան անպատուարար մնան անկարելի եր, նաւակաբները նաւակը հանգչեցնողցին գետեղերէի վրայ եւ պարզեցին մեր վրայ առաքաւասեղն ծածկոյթը, որ կատարուեցաւ հետեւեալ կերպով. Երեք փոքր գերանէ կայմեր կանգնելով՝ նոցա վրայ երկնցուած գերանէն մինչեւ նաւակի կողմը դաւաղածներ գրին նաւակին ամբողջ լայնութեամբ եւ ապա օդն կմայիլը ծածկեցին առաքաւասի կտորով: Ապա տած էինք թէ անձրեւի եւ թէ ալիքներու հառաւմն, միայն նոքա երբեմն առաքաւասի ծակտիւններէն կամ իւր կամ իւր կայցեղէին մեզ: Կէս ժամ մնացինք այս հեղուած ճիւղ ծածկոյթի թակ անխոս եւ անշարժ. մեղմայտաւ վերջապէս անձրեւն եւ նաւակաբներս փաթթուեցան շուանին, եւ զինքն խոտով մօտ զգալով՝ երազող ձիւս նման, կայծղիք ալ նոր ջանքով սկսան զմեզ քաշել: Չորս կողմն թայց էր եւ ես անհանգստութեան պատճառաւ բովանդակ ջղաձգութեամբ ակնապիշ կը գիտէի այն կողմն, ուր կը յուսայի շուտով տեսնել նաւանկիս քաշը:

Կէտրեն վերջ՝ ժամը Չն էր (ըստ եւրոպ.) եւ օրուան երրորդը, երբ մեր նաւակն ահագին ժայռի մը ստորոտը քերելով զմեզ հանեց քարէ կամուրջի մը գիմաց, որու ձախ կողմը ընդարձակ աւազուտ էր: «Արդուին, Արդուին, յայն ատուն ուղեկիցներ, Այոյմբուն նաւակներուն» «ցամաք, ցամաք» որ գողած ինձնաւ: Նաւակը սիւնի պէտքերու օգնութեամբ մտնեցաւ կամրջին եւ զարարեցաւ աւազուտին քով: Հասնէ էինք Արդուին:
(Հարաւստիքի): Կ. ՏԻՆՈՒՆՆԱՆ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԵԱԿԱՆ

ԾՈՆՈՆ ՀՈՎԵՐ

Մարգագետինը են ամալի,
Հագիւ ծաղիկ մը թարշամած
Պորագլուխ կեցեր նայի
Հովտին մէջ մերկ եւ տխրամած:

Մէզ մը պատեր է մրթազին
Մարդաթափուր ափանց վերան.
Հողմունը ուժգին երբ յարձակին
Ժառոց շիմունքն իսկ կ'երերան:

Ներքեւ ծառոցն այն անտերեւ՝
Բրլուրն ի վեր լերկ առապար՝
Նրբ գոռայ շուկն բրլեր վերեւ,
Թռչի զիշերն երբ կուրաբար,
Կ'երթամ՝ ցաւով տնոնեւ յետին
Տերեւն անգամ ինկեր գետին:

Եւ թախծութեան մը տխրամած
Հոն թաղուելով ի զոգս՝ անկամ,
Այս կորուսեալ քարեկամաց
Յետս կը կոչեմ՝ ստուերն անգամ:

Հոն՝ երբ սահին կենացս ժամեր
Զգածեալ սրտիւ խորհիմ՝ զայն օր,
Նրբ առոյգ տիքս ալ թառամեր
Պիտի շտեմնեմ՝ զայց նորանոր:

Aimé Martin.

Թրգմ. Յ. Տ.

ԱՐԴԱԵՍՏԵՂԵԱԿԱՆ

ԱՌԵՅՐԱԿԱՆ

(ՏԵՂԵԱԿԱՆԻՍԵՐ ԳՐ. Զ. ԲՈՐԱՐԱՎՈՂՅԻ)

ԶՄԻՌՆԻՐՈՑ 1888 ՏՈՐԻՐՈՑ ՏԵՆԵՐԱԿԱՆ ԳԻՐԲԸ
ՊԵՏՅՆԵԱԿԱՆ ՏԵՂԵԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆ

(Հարաւստիքի եւ վերջ)

Ծ. ՊԻՆԵՂԻՐ:

Յարմար: Ըստ տարիներէ ի վեր զաղծակա-
նութիւններէ եկած շարքան տեղոյս համար ունե-
ցած նշանակութիւնը կորսնցուց. ընդ հակառակն
ձախգեղի շարքար շատ մնաւ գտաւ եւ օր ըստ օրէ
կը գտնէ: Աւտարիայն եկած շարքան՝ որուն հետ
մրցել անկարելի էր, անցեալ տարի քիչ մը նուա-
գեցաւ, որովհետեւ Գաղղեա ամէն հնարք
այս վաճառքը դարձեալ ձեռք ձգելու, զոր եւ կը-
ցաւ տարուոյս առաջին շորս ամիսները՝ տէրութեան
ստեղծ արտաւուժեան ապահովեցնելուն օգնու-
թիւն գտնելով՝ յաղթութեամբ ի գլուխ հանել:
այնպէս որ ասով Աւտարիոյ վաճառականութիւնն
հարուած մ'ընդունեցաւ: Սակայն աւտարիայի վա-
ճառականը յառաջ անցան եւ վճարելու պայման-
ները գիւրացուցին, եւ ասով տուրեւտան ուղիք
ձամբու բերուեցաւ:

Եզիպտոսի եւ Հռոմիտա ալ առաջին շորս ա-
միսները շարքարի վաճառականութեան մասնակցե-

յան. սակայն ասոյց ներմուծած վաճառքն հազիւ 4000 պարկ էր, իսկ Աւստրիոյ մուծածն էր՝ 53,247 պարկ:

Գաղղիական վաճառքը՝ գլխաւորաբար քառակուսի եւ ճեմուած շաքարն, հոս մեծ յարգ ունի, այնպէս որ միայն գաղղիական վաճառքին Աւստրիոյ վաճառքին առ. հարկեր 1—2 աւելի սուղ ըլլալուն արդիւնքն է՝ որ վերջնայն վաճառքն աւելի մուտք կը գտնէ:

Գերմանիոյ շաքարի վաճառականութեան փորձերն՝ իւր շաքարու գնովն ալ, ապարդիւն մնացին. ասոր մի միայն պատճառն այն է որ վաճառքները Համպուրիի եւ Ամսդերամի վրայէն առաքուելով՝ երկայն ատեն ճամբան կը մնան եւ առողջ տեղայն վաճառականը սոյն յազարմամբ յառաջ եկած գնոց անյաշտութիւններն կը ստիպուի կրել: Ի մասնաւորի կը փնտռուին ծծեմուած ու չորեք կուսի շաքարին միջին տեսակները: Մեծ յարգ ունի փայլուն՝ սպիտակ՝ անօտ ու բերեղանման շաքարը:

Քանի մ'ամեն ի վեր Հարաւային Ռուսաստան ալ սկսաւ հոս տեղւան վաճառանոցին մէջ մտնել, եւ իւր յառաջագիտութիւնն անշնչեակ չէ, որովհետեւ իւր վաճառքը թէ թեթեւազնի է եւ թէ Օսեայի վրայէն զերբաւ հոս կու գայ: Ռուսաստանէ եկող շաքարն արտաքոյ կարգի բերեղանման է եւ հոս սեղա գործածուող քաղցրաւեանեաց շատ յարմար:

Ալիքի: Սպասուած արդիւնքը չունեցան չուսգործող՝ գլխաւորաբար Պոլսոսբելգի, Գիւրմաիի եւ Թրիեստի փորձերը, որոնց վաճառքն էր շուկայարի տակը շատ քաղցրայն բերքը Փարիս մուծաւ: Իւր շատ դիւրին է Բոնգի, որովհետեւ վաճառքներն Դանսուրի վրայէն ածան գնով փոխադրելու դիւրութիւնն ունի: Այս անյաշտութեան պատճառն այն է՝ որ շուկայարի բերքը շատ ազնիւ եւ անօտ ըլլալուն՝ չի կրնար մրցիլ Ռուսիոյ ալիւրին հետ, որ թէպէտ եւ քիչ մը կոշտ է, սակայն շատ ածան է:

Վերջն ասեմներն՝ ի մասնաւորի բարեյալող հնձոց տարիները հոս ալ շատ ալիւր յառաջ կու գայ. նոյն իսկ ի Ձմիւռնիս բազմաթիւն որ հաստատուած հոյ ու շուգայ ազգացներ կան, որոնց բերքը թէպէտ եւ շատ երեւելի բան մը չէ, սակայն տեղացոյ պիտոյքը լիովին կը լնու: Տեղացի հաճարին ալիւրը՝ քաղցր եւ ախորժակայն համ մ'ունի, թէ չէ շատ սնդկարար է եւ թէ հացի շատ յարմար:

Կիւրազ: Տեղւոյս վաճառանոցը գրեթէ մի միայն Ռուսաստանի ձեռքն է: Աւստրիա ու վերին Իտալիա ալ աշուուապոյն տեսակին քիչ մը բան թիւիւնեայ տեղերով կ'առաքեն: Թիւրքի ու Զոյդերմարզի կարագի վաճառականութեան մասնակցելու փորձերը շատ խեղճ արդիւնք ունեցան: Արուեստական կարագ մուծանելը խաղա արգելուած է. վերջի ժամանակներս նոսե մասնաւոր հրաման մ'ալ հանուելով՝ որով ամէն վաճառք ծախու հաւուսելէ յառաջ տեղութիւնէ պիտի քննուի:

Պանիր: Արեւել կողմէն պահրի գործատան առուստուրը շատ բաւական ըլլալուն՝ տեղւոյս վաճառ-

անոցին տրեւած է: Պանիր ինչ ինչ տեսակներն ալ՝ մեծ քանակութեամբ Հելլենտիայէն՝ Գաղղիայէն՝ Հոլանտայէն եւ Անգղիայէն կու գան: Աւստրիոյ վաճառականութիւնն այլոք մասին բարբոքին աննշանակ բան մըն է:

Չկնիկթը: Չկնիկթը Ռուսաստանէն կու գայ, իսկ ասորին տեսակը՝ Յունաստանէն:

Աղառած միս, ապոռիտ...: Աղած միսն ու խեցեգետնը մեծա մասամբ Ամերիկա կը մատակարարէ. իսկ ապուրաք գրեթէ միայն Աւստրիա:

Անձրոկ, ծովային տտեթ, ձորառնիկ: Անձրուկն (sardine), որ հոս շատ գործածական է, գլխաւորաբար Դանիէն ու Պորտուգէն կու գայ. իսկ ձորառնիկը կամ փրքուրէն (mousses séchées) Անգղիայէն, Լիբիւրէն ու Գաղղիայէն: Ծովային տառեթի (hareng) գործածութիւնը տակաւ ասպաւ սովորական կ'ըլլայ: Ասոր մատակարարն են միայն Անգղիա ու Հոլանտա:

Գարշոնդէթը: Գարշոնդէթը (bonbons) ազնուազոյն տեսակները Գաղղիայէն կու գան. իսկ ասորնազոյններն՝ Անգղիայէն:

Գարարուհացը (biscuit) կը հայթայթեն Անգղիա ու Հիւսիսային Գերմանիա:

Գարիշոնը: Աւստրիա գրեթէ 3859 տակաւ գարիշոն մատակարարեց: Հաս կը սիրուի Փրիւշնի, Հիլեսթի, Եթիայնպուրէն եւ Կրացի գարիշոնը: Եւրոպայ միւս երկրներու մէջն ամենամեծ գերը կը խաղա Պաւիերա իւր յարգի գարիշոնը: Ռուսաստանէն, Անգղիայէն եւ Էսթոնիէն ալ գարիշոն կու գայ՝ բայց շատ նշին քանակութեամբ:

Գինի: Որովհետեւ Փարիս Ասիա շատ դիւրեւեակ է եւ իւր գինին անգղոյս պիտոյքը հոգաւն ետքն ալ կ'աւելնայ, անոր համար գինիս փառաւաքանութիւնը երեւելի բան մը չէ: Բայց Պորտուգէն, Սիլիքիայէն ու Յունաստանէ քիչ մը գինի կու գայ: Հունգարական գինին իւր ածանութեամբն ալ մուտ գտած չէ, վասն զի փոխադրութեան չի գիտնար:

Բմբիլիք: Բմբիլեայ մեծ մասը Հոլանտայէն կու գայ. իսկ աղիւս տեսակները գլխաւորաբար բարկոզին (բոնոֆ) Գաղղիայէն եւ մասամբ ալ Զարույն կու գան: Վերջին ժամանակներս հոս ալ այս ճիւղին կը զգաղեն եւ շատ յաշտութեամբ ինչ ինչ տեսակներն՝ գ. օ. բարկոզին կը նմանցնեն:

Գարշոնդի: Աւստրիա՝ Պառնէն եկող աւստրիական շաքարոզին (բոֆ) իւր ածանութեամբը բարբոքին խափանեց. սակայն վերջին ասեմներն այլեւայլ անհաստատ մրցութեանց պատճառաւ անոր վաճառականութիւնն թրիւստական շաքարոզը բուսած անասին թեթեւ հարուած մ'ըղջունեցաւ, վասն զի հոս ծախուող սովորական շաքարոզին ամենատարրի տեսակի ըլլալով՝ տեղութիւնը սովորուեցաւ հպատակայ առողջութեան համար շաքարոզիս խաղա խափանին որոշել:

Յրիկ: Տեղւոյս հրապարակին Ռուսաստանի ձեռքն է: Ռուսմանիա չկրցաւ ձեռք ձգել իւր վերջն ժամանակներս Տաճկաստանի հետ մրցութեան նկատմամբ ունեցած կռիւնրով կորսնցուցած առուստուրը, թէպէտ եւ այժմ՝ յարաբերութիւններն ի կարգի են: Ընդհակառակն Թրիեստ ու Պոլսոսբելգ

ամեն ճիշդ կը թափեն գինեւոյ սպւյն Տին առուտորը գարեհալ սառնարաւ:

6. Միւտայք:

Երկաթի ռա պողոտայք: Թեպէտ և փոքր Նօրա առաստ երկաթագործի մեծ առջ ունի, սակայն բովադորմուած իւրն յառաջացած չբարձրած հարկաւ գրուած է երկաթագործի վաճառքներն գրուեն առնալ: Տեղւոյս հրապարակին տարած են Անգղիա, Ռեմստի գաւառք ու Բեղգիա: այսպէս անգործ երկաթի՝ Անգղիայի ու Ավստրիայի, երկաթեայ շրջապահներն՝ Staffordshire, թիթեայ նոյնպէս Staffordshire, Ռեմստի գաւառներէն ու Բեղգիայէն կու գան: Նոյնպէս գաւառացած են երկաթեայ ալ՝ որուն հարկաւորութիւնը շատ կը զգացուի իւրանդինեան հրապարակին մէջ, մեծաւ մասամբ կը մատակարարէ Անգղիա ու Բեղգիա: Երկաթի նոյր տեսակներն Էլուտէն ու Լոթինգիայէն կու գան:

Պողոտայքը գլխաւորաբար շորեքուտի կամ՝ կար 4—5 սոր երկայնութեամբ է: 1—1½ մասնաշափ լայնութեամբ գաւառին ձեւով: Անգղիայէն կու գայ. իսկ Աւստրիա—Հունգարիա արկղե պողոտան (Kistenstahl) շատածն կը մատակարարէ:

Այս վերջնոյն առուտորն յառաջագոյն շատ նշանաւոր էր, որովհետեւ ծխախոտավաճառք սակէ կը շինէին իրենց գանձանիք, իսկ այսօր թէ՛նք ինքնին կը կարէ ծխախոտն անգլիական շորեքուտ մեքենաներով:

Պղինձն՝ զոր մի միայն Անգղիա կը հայթայթէ, կը կրնի կերպարանայ սակ անդրոյս հրապարակի վրէ՛նէ՛: այսինքն իրարման է թիթեկաձեւ: Եւ հաս մեծ գեր կը խաղայ, վասն զի խոհանոցի անօթներն այս նիւթէս կը շինուին:

Կապարը գաւառային ու գնդակի ձեւով Իտալիայէն, Բեղգիայէն, Գաղղիայէն եւ Գերմանիայէն կու գայ, որուն ներածութիւնը մեծ բնդարմաւորութիւն առաւ, վասն զի այս նիւթովն կը կառուցուին ջրոյ նոր ճամբաներն ու ասով կը ծածկուին սամաշտեցոյ յատակները: Սպանիա յայտ՝ մասին ունեցած յաջողութիւնն բայրաբիկ կորսցնցուց:

Մնաց ձի գինի: Անգղիա հաս գրեթէ նշանակութիւն չունի, միայն քիչ մը բան Անգղիայէն ու Գաղղիայէն կու գայ. բնդ հակառակն սինիս այնպէս տարածուելու վրայ է՝ որ շատ զարմանայէ Բեղգիայի ու Հոլանտիայի ներածած վաճառքին քանակութիւնը:

Վերջին ասեղներն Ostrauի իւր զինկը ներմածելու ըրած փորձը մեծ յաջողութիւն գտաւ, վասն զի այս զինկը շատ լաւ տեսակ է: Աւստրիայի նորագոյն յարաբերութեանց տեսականութեան ու շահաւորութեան վրայ մեծ յոյս կայ:

Արդիւր սովորաբար վեճառափայտէ ու Պաւերիայէ կու գայ:

Երկաթի ռա մետաղեայ վաճառք: Յայտ՝ մասին դեռ միշտ հրապարակին մէջ սիրող եղած են Անգղիա, Գերմանիա ու Բեղգիա: Թեպէտ և եւ վերին ասեղներն Գաղղիայ մասնաւոր մրցութիւնը Գերմանիայ վաճառքներուն մեծ հարստած տալով՝ անոնց առուտուրն իրեն զրաւեց եւ միտնգումայն

ինչ ինչ իրաց (պղտի...) մէջ Անգղիայ գե՛մ ալ ելաւ, բայց չկրցաւ վերջնոյն փնտ մը հաղթողնել:

Միւտը կը մատակարարեն Ռեմստեան գաւառք եւ Պիրմիւնիէ՛մ. իսկ գնդաւանք՝ Պիրմիւնիէ՛մ ու Նիւռնպերկ. բայց գերմանական վաճառքն օր ըստ օրէ տեղի գործ, վասն զի անգլիական շատ աւելի լաւ է:

Թիթեկա՝ 8—10 տարի յառաջ գրեթէ տեղւոյս հրապարակը մի միայն Գաղղիայ ձեռքն էր. բայց Գերմանիայ հրապարակին գաւառներն իրեն հետ մրցեցեալ՝ տեղւոյս հրապարակին անոր ձեռքէն առին. սակայն այս երկու երկիրներն Բեղգիայ մրցութեանց դէմ չկրցան դնել: Նորերս Բեղգիայ յաջողութիւնն ալ սկսաւ տեղի տալ անգլացոյց մրցութեանն ստիպուած, վասն զի հաս եւ բուպական գործատանց նման թելքամբ գործատունն մը հաստատուեցաւ, որ Անգղիայէն ու Բեղգիայէն եկած նիւթէն կը շինէ թելքամբ մեծ ածանութեամբ՝ գործատուաց աւսուրէ՛քին թիթեկաձեւին՝ իսկ թելքամբ շատ աղին իրաւուն:

Ջիւնըր մեծաւ մասամբ Բեղգիայէն ու Անգղիայէն կու գայ. բայց յայտ՝ մասին Գերմանիայ եւ Աւստրիայ խաղաղած գործ ալ շատ նշանաւոր է:

Լայնափող հրացանն եւ տարածանակն հոս խտրել արգելուած են:

Միքեննայք: Երկրագործական գործիքներն ինչպէս արքան, հնձեղն մեքենայք եւ այլն Վալերիայէն են: Անգղիայէն կու գան. բայց ամենեւին մեծ գաւած չեն, վասն զի գեղացին ի վիճակի չէ ոչ նոյն գործիքները նորոգել տալու եւ ոչ ալ գնելու: Հոս գործածուած գործիքներն շատ նախնական են:

7. Ատաղք:

Ջիւնըր շատ առաստ բլլալուն՝ ներմածուածը համեմատաբար շատ նուազ է. եւ հարաւային Գաղղիայէ (Վրլ), ինչպէս նաեւ Թրիեստէ շատ կարծր տեսակները միայն կու գան:

Աղինը յառաջագոյն բազմութեամբ Մարսելիէն կու գար. իսկ այսօր Իտալիայ խաղաղած գեր միայն նշանաւոր են: Է՛նքնայն հարկաւոր եղած սովորական աղինը հոս կը պատրաստուին:

Մարմնիքի մատակարարն է Յունաստան: Ագնուաղին տեսակներն ի մասնաւորի զարգելու համար, Իտալիայէն կու գան: Փոքր Ալիոյ լեռներն ալ առաստ մարմիր ունին. բայց գործառնաբար երեսէ ձգուած են:

Պիւմմուր (պիւմիւ) Գաղղիա միայն կը ներմուծէ. Իտալիոյ միւնչէն ցայսօր ըրած փորձերն մեծ արդիւնք մը չունեցան:

Յիւնի փայլաւ ամէն մեծութեամբ կալացէ կու գայ: Ռուսաստան կը փայտի զինացիւն տեսակները կաւկասէն կը խրէ: Իտալիոյ վաճառականութիւնն յայտ՝ մասին երկրորդական է: Մաս մաս ալ Մարմարայի եղբերներն կը կորուին: Ինքնին իսկ երկրին շատ փայտ կը մատակարարէ, բայց չէ՛քի չէ գործածուիլ, այլ պրեւու:

Տիւրքիայ: Յատուակ գործածուող տախտակ մեծաւ մասամբ Ռուսմանիայ եւ Ռուսիայ վրայէն Լեհաստանէն եւ Պաւլովիայէն կու գայ: Հոս շատ

մեծ վաճառականութիւն կ'ըլլայ Պուլսովնայէն եւ կամ եղեւնայ փայտերով, որոնք թե՛նք եւ ըլլալուն՝ թուրք եւ շահի տակաւ կամ արիւղ շինելու կը գործածուին:

8. Այլնայլ:

Կաշի: Որովհետեւ զիտորը Փոքր Ասիա շատ թե՛նք եւազնի է, ամոր համար կաշեգործութիւնն ալ ծաղկելու սկսած է: Հողով լայնելու ներքաին գործածուող գոմէշի ու եղան կաշին Պուլսէնս—Ալ—բէնէն եւ Կաշիկայէն, իսկ արեւի ու կաշին Գաշ—ղայէն կու գայ:

Տաւաղ հողով փնէրուն գունաւոր կաշին ճինելու կը մատակարարէ. բայց միանգամայն թէ զփութիւնայից եւ թէ Եմբասար յունական կղզեաց բնակիչները նոյնը կը պատրաստեն:

Գիւրմուխ: Պաթմուք վայէն թիթեղեղայ ամաններով երկող կաւիտան քարաձէթի առու տունն օր ըստ օր կը տարածուի: Ընդ հակառակն Ամերիկայի քարաձէթը տարւեւ ասորի աւելի կ'արտադրուի սեղոյս հրապարակէն՝ իւր սղոթեան պատճառաւ:

Ժաման: Բայ ի վեր յիշուած բերքերէն՝ յառաջ կը բերենք ծծումբը, որ հոս որթածանկոց հիւսնողութեանց զեմ՝ իբր գարման կը գործածեն, որ եւ միայն աւատութեամբ (տարին 15,000.000 փւլիւր) խառնույն գաւղով, գինեբեր գաւառները կ'աւազուի:

Գիւրմուխն գործածելու սովորութիւն չկայ հոս, ինչեւ քարածուին աւառութեամբ կը գըւռնուի թէ եւրոպական Տաճկաստան եւ թէ Փոքր Ասիա: Այսպիսի ձեւերակոթեանց համար հոս եւ կող եւրոպայից չէ թէ միայն տերութենէն օգնութիւն չեն գտներ, այլ միանգամայն այլեւայլ գիտարութեանց կը հանդիպին:

Քարածուխը միայն Ազգիկայէն կու գայ իբր 40—45,000 տակաւաշափ:

Արտադրութիւն:

1888ին սկիզբներն արտադրութիւնն շատ ան—յաշող փնէրի մէջ էր, վասն զի մէկ կողմանէ մթե—րեւ վաճառքն պակասէր էր, միւս կողմանէ ալ բերքին որպիսութիւնն լաւ չէր: Հաջիւ Յունիսի սկիզբներն՝ երբ երկրի ներքակողմներէն հնձոց որպիսութեան նկատմամբ այլեւայլ լեռն հասան եւ ըստ բաւականի յաշողեալ հնձոց գոյուութիւնն ապահովուեցաւ, սկսան անգղայի վաճառականները մեծամեծ ձեւերակոթեանց բազմանք ցուցնել եւ նոյն իսկ համարակիցան ձեւաւմունք ըլլալ: Այս յաշող փութութիւնը տեւական ալ եղաւ եւ յոյս զոր նախորդ անբեր տարւոյն հասուցած վնասներուն զարման տանելով՝ կարուստը տեղը բերել. արեւմաճը ալ այս անկեղծութիւնը պարագի չըլաւ, թէպէտ ոչ իրովն:

Զորննդին: Անգղիայ, Գաղղիա եւ Հուստ—նարուսից աշխարհը հնձոց պատճառաւ՝ քարւոյ, ինչպիսի նման ամեն յորդեղեղիտ արտադրութիւնը շատ նշանաւոր եղաւ. եւ ասով գիններն ալ — ի մասնաւորի քարւոյ գինը — բարձրացան, թէեւ միւս կողմանէ ալ հարկ երեսուցէքին ստաթիկ ու յան—

կարծակի բարձրանալուն դեմ կուռլէ: Նաւորէքի բարձրանալուն պատճառն այն է՝ որ անգղիական շոգենալք թէ Սեւ ծովը զբաղած ըլլալով, միւս նաւերը դիւրաւ կրցան գինը բարձրացնել: Երբեքն զինաց արտադրութիւնն սկսաւ Յունիսին եւ ամենեք տեւեց, թէպէտ վերջերս սկսան գիները նուազել:

Խալիլի (ձիւն լէւի) առուտունն ալ անցած տարի շատ յաշող էր՝ աւատ հունձք ըլլալուն: Գաղղիա ու Գերմանիա ի սկզբան անդ ուղեցին խաշուէն օգտուել, վասն զի գինը նոյն տանը դեռ շատ ստորին էր, եւ շատ ալ զնեցին. ետքէն ետ կ'եցան՝ երբ մթերեալ վաճառքին սպառելուն գիններն սկսան աւաւելալ:

Կնձիթի կամ յաշողի հունձքը շափաւոր էր, այնպէս որ իբր 2,000.000 շիւնայ էր համարուի. եւ այս պատճառաւ վերին խալիլայ, Գաղղիա եւ Գերմանիոյ հետ առուտուրը քիչ մը նուազ եղաւ:

Ամերիկայն ալ անցեալ տարի շատ յաշող հունձք ունեցաւ եւ ընդ ամենն 3128 պարկէն՝ միայն Գաղղիա գնաց 2969 պարկ: Զմբուռնայէն արտածուած անխանն մեծաւ մասամբ Գարահիսարի բերքն է, որ իւր իւրային կազմով մասանց կողմանէ թէպէտ չի կրնար Չէշմէի եւ Բիւս կղզւոյն բերքին հետ համեմատուիլ, սակայն անկէ 30%-ով ավան ըլլալուն՝ շատ կը փնտաւուի:

Ափիոնի հունձքն Օգոստոսի սկիզբները շատ յաշող կը համարուի, սակայն արդեւեք ցուցոց որ կարծածուին պէս չէր: Անցեալ տարուին հունձքը լաւագոյն էր:

Ընդ ամենն արտածուեցաւ 6,056.000 ֆի. ար—ծողութեամբ վաճառք՝ 3028 արկղ, իւրաքանչիւրը 60 փւլիւրամ, մինչդեռ 1887ին արտածուածն 2330 արկղ էր միայն:

ՊԱԹՈՒՄԻ 1888 ՏՈՐԻՈՅ ԸՆԵՆՏՐՈՒՄԻ ՎԵՐԱԳԷ

Պաթմու՝ ինչպէս արդէն ամենուն ծանօթ է, 1878էն մինչեւ 1886 Ռուսաց ձեռքն ազատ քաղաք ըլլալով, նոյն միջոցին մէջ շատ ծաղկած եւ վաճառականութիւնն շատ յառաջացած էր: Բայց 1886ին ազատ քաղաք ըլլալը դադարելով՝ վաճառականութիւնն շատ ինկաւ եւ շատ գիտարուցաւ: Վաճառականաց խորհուրդը կու տանք որ հոն շատ զգուշութեամբ վարուին, որովհետեւ դիւրաւ կրնան տնայնայնալ: Մեծամեծ զբառանոտաբեր բաց ի քարաձէթի վաճառականներէ, շատ քիչ են: Ազատ քաղաք եղած ժամանակի հարուստ վաճառականներէն շատերը սնանկացած են: Պաթմու՝ ցոյլ—ծով ոչ սակարան (պորտ) ունի եւ ոչ առանձնա—կան զբառանոտան, այլ պարզապէս տերութեան զբառանոտանի ձիւղ մը՝ փոքր զբառանոց մ'ունի, որ չի կրնար վաճառականութեան նպաստ մը մատուցանել եւ դիւրացնել: Իսկ արուեստի նկատմամբ միայն քանի մը գործասաններ կան, որոնք միայն քարաձէթի թիթեղէ անօթներ եւ սոյն անօթ—ներու փայտէ արկղներ կը շինեն: Այս ամենը գործատներն՝ որոնք մէջ գրեթէ 6000 հոգի կ'աշխա—տին, օրուան մէջ 30—35,000 արկղ կը շինեն. ուրնոյմէ գրեթէ 15,000ը Ռուսշիկոյ գործատներն կ'ընէ:

Միտանոյթ ինն: Պաթում մեծ նշանակութիւն ունի իբրեւ քարանձիթի արտառութեան կենդրոն: Անդրակասեան շոգեկաւոր Պարսէն քարանձիթն առնելով Պաթում կը բերէ եւ հակադարձ երկաթեայ բնօրնարաններու մէջ կը լեցընէ. եւ ասկէ՛ դուրս խարելու համար գրանաւ երու կամ թիթեղէ անօթներու մէջ կը լեցընեն:

Արտառութեան նշանաւոր նիւթեր եւ նաեւ այլեւայլ մետաղներ ինչպէս արջաբար, պղինձ, բայ ասոնցմէ՛ եղիպտացորեան, հատաքի ցորեան եւն: Բայց առուտուրի այս ճիւղերն շատ շին կրնար ծաղկիլ. վասն զի՛ նախ վաճառատարութեան գիւրութիւն չկայ. եւ երկրորդ շոգեկաւառ գինը շատ սուշ է:

Եթէ անդրկասեան շոգեկաւառ գէժ մըրցելու համար առաջարկուած նոր ուղին՝ վառարկաւառն — Պետրովի շինուելու ըլլայ, վաճառականութեան մեծ օգուտ պիտի ընէ:

Հոս գնենք 1888 տարւոյն Պաթում մէջ արտածեալ վաճառքներն՝ իրենց զինք նշանակելով:

	Տ—կ—	Գ—ն
Քարանձիթ	345.073	10,524.730 ռբլ.
Նաւթ եւ մնացորդ	75.518	3,775.000 "
Հանքային իւղ	24,735-	2,944.730 "
Ընդհանրէն	16.220	1,067.780 "
Եղիպտացորեան	7.765	344.460 "
Արջաբար	7.118	197.893 "
Ընկուղափայտ	4.500	180.000 "
Բամբակ	3.115	1,582.875 "
Մառուտակ	2.459	75.025 "
Գինի	118	23.890 "
Այլեւայլք	61.000	3,758.650 "
Գումար	552.621	24,475.033

Ներածողութիւն: Ինչպէս բոլոր Պաթումի ազատ քաղաք ըլլալը դադարելով՝ ներածութիւնը գրեթէ բոլորովն դադարեցաւ: Օրինակի ազգաւազատ քաղաք եղած ատենը դրուն շատ պատրաստ գգեսան, հողաթափ, ապակեղէն եւայլն կը բերուէին, հիմալ ամէն ալ դադարած են: Բայց ի արկղ շինելու համար Աւսարիայէն եկած փայտէն, եւ Անգղիայէն բերուած սպիտակ թիթեղէն եւ երկաթեղէններէն, ուրիշ ամեն բան ներսէն կը հաւան անհնարին սատարի հարկերուն պատճառաւ: Պաթումի նաւահանգիստը միայն նաւթային բերքելով երեւել է, ուրիշ կողմանէ բոլորովն աննշանակ է եւ ամեն մասամբ սեղադի Գունայ եւ Հայաց ձեռքն է:

Գնենք նաեւ 1888 տարւոյն ներածութիւնը.

	Տ—կ—	Գ—ն
Սպիտակ թիթեղ	15.672	2,878.370 ռբլ.
Փայտ	13.367	253.300 "
Երկաթ եւ երկաթեղէնք	4.075	529.370 "
Կիւիշ կալաքար (ոտք)	4.000	360.000 "
Կիւնա	2.000	100.000 "
Ծածումք	1.710	51.200 "
Այլեւայլք	16.600	2,780.000 "
Գումար	52.474	6,952.240

Հոս կը գնենք նաեւ այս տարւան մէջ ամէն տէրութիւններէն եկած եւ կամ նոյն տէրութեանց ուզարկուած վաճառքներն իրենց արժէքին համեմատ:

	Գ—ն որդեթեւ	Գ—ն կերթեւ
Հնդկաստան (Բրիտանական), շէն-նաստան, ճարն 5,993.000 ռբլ.	—	—
Անգղիա	3,784.900 "	4,745.600 ռբլ.
Աւսարիա—Հունգարիա	3,470.483 "	121.990 "
Տաճկաստան	2,361.000 "	166.550 "
Բեղիւս	2,360.000 "	—
Գաղղիա	2,356.090 "	520.300 "
Գերմանիա	1,678.000 "	285.000 "
Եղիպտոս	699.200 "	—
Իտալիա	540.000 "	360.000 "
Յունաստան	420.000 "	—
Հոլանտա	326.000 "	—
Ռումինիա	198.300 "	125.300 "
Ամերիկա	125.000 "	—
Պալարիա	87.550 "	—
Սպանիա	75.600 "	—
Այլ տէրութիւնք	—	627.500 "
Գումար	24,473.123	6,952.240

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԲՈՐԻՁԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՄԱՐԿԱՆԱԿԱՆ ԵՐԱՐԻՍՏԱՆԻԿԵԼՈՐ

Բարիւր, 25 Օգոստոս, 1889:

Եթէ Բարիւրի այս տարւոյ Արուեստահանգիսին յատկադիւր գիտենք, կը տեսնենք որ մասնաւորապէս գիտուած է Արուեստահանգիսի շէնքերն ապակեղէն ընդհանրութեան (decentralisation) ծրագրով զետեղել. հակառակ 1878ի Արուեստահանգիսին ծրագրին. եւ սակայն այս անգամ ալ առարկաներն որոշեալ պատշաճ խմբերու բաժանուած եւ ըստ օրինի դասաւորուած են: 1867ին Արուեստահանգիսին գլխաւոր պալատն Արուեստահանգիսին կենդրոնն էր, եւ իւր շուրջն ընդգրկուած մեծ ու փոքր շինուածոց վրայ կ'իշխէր, որպէս զի իւրաքանչիւր խումբն եւ այլեւայլ ազգաց արուեստն միւսեւորն ժամանակ համեմատական ոճով ուսումնասիրել զիւրին ըլլայ: Նոյն ոճը տիրող էր նաեւ 1878ին, այս զանազանութեամբ միայն որ իփոխանակ բուրգակ ձեւի՛ ուղիղ անկեան ձեւ արուած էր հանդիսատեղւոյն: Սակայն 1878ին Արուեստահանգիսի գրաւելն առաջկայք հետզհետէ այնչափ բազմազան, որ անկարելի էր ամբողջին մէկանց հայեացք արձանել, որ գլխաւոր նպատակն էր կենդրոնացուցման: Իսկ այս տարւոյ Արուեստա-